

НАСТАВА И ВАСПИТАЊЕ

ЧАСОПИС ЗА ПЕДАГОШКУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

2-3

НВ год. LIV бр. 2-3 стр 154-320 Београд 2005.

својстава човека. У вези с тим, при разради стандарда, важно место је било одређено формирању позитивних емоција код ученика.

Развијање осећања ученика је тесно повезано са формирањем њихове моралности. У савременој реформи морално образовање се заснива на знањима из различитих дисциплина и изграђује се унутар концепције целовите функције наставних курсева. На пример, на часовима математике и науке наставник упознаје ученике с биографијом, животним путем, достигнућима овог или оног истакнутог научног радника, на часовима литературе они се одушевљавају високим моралним квалитетима хероја изучаваних дела, на часовима историје разматрају племените поступке и дух самосавлађивања истакнутих историјских личности и сл.

Основно образовање у Кини испуњава две важне функције. Прва - припремати свршене ученике за наставак образовања у школама наредног ступња, друга - обезбедити земљи квалитетне раднике. Донедавно је сва пажња била усредсређена на преношење што веће количине сложених теоријских знања. Али при томе нису уважавана интересовања ученика који су после завршавања школе одлазили у свет рада. Будући да ни морално ни професионално нису припремљени за ту ситуацију, они су дуго тражили посао и најчешће били принуђени да се баве послом који нису волели.

Као резултат реформе основног образовања, од III разреда основне школе уведен је курс "комплексан практични рад" као обавезан предмет, за који је одвојено 3 часа недељно. Нови курс управо и има за циљ да припрема ученике за живот. Он у себе укључује следећа усмеравања. *Учење елементима истраживања* спроводи се по темама "природа", "друштво", "лични живот ученика". *Услуге у микрорејону и друштвена пракса* развијају практичне навике и друштвену одговорност ученика, посредством њиховог учешћа у друштвеном раду у микрорејону. *Учење информационих технологија* им помаже да овладају информационом техником у циљу њеног коришћења у образовању током целог живота. *Радно и професионално образовање* укључује физички рад, домаћинство, професионалну оријентацију, упознавање са светом професија. У сеоској средини ученици стичу такозвану "зелену диплому" за савлађивање пољопривредне технике.

И тако, савремена реформа образовања у Кини није просто само модернизација процеса учења. Мењају се сами циљеви образовања и његове вредносне оријентације, оно постаје плуралистично и разнолико, концентрише се на развијање личности сваког ученика и користи за то активне прилазе. Управо захваљујући свему томе, садашња реформа оличава дух времена и има глобални значај.

Превео са руског језика:
Никола С. Спајић

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Рајка Студен
Институт за педагошка истраживања
Београд

Приказ дела
Примљено 1. VIII 2005.

ВАСПИТАЊЕ МЛАДИХ ЗА ДЕМОКРАТИЈУ

**С. Јоксимовић (приређивач), Институт за педагошка истраживања,
Београд, 2005.**

Зборник радова "Васпитање младих за демократију", чији је приређивач др Снежана Јоксимовић, је издање Института за педагошка истраживања у Београду. У њему су приказани резултати најновијих истраживања актуелних проблема васпитања и образовања за живот у демократском друштву. Приређивач овог зборника условно дели радове на две групе, при чему се у првој групи налазе радови посвећени општијим питањима васпитања за демократију, а у другој групи су радови усредсређени на школску праксу. Зборник садржи десет текстова са низом предлога за примену у пракси и великим бројем питања која отварају могућности за даља истраживања и дискусије.

Снежана Јоксимовић у раду "Образовање за демократију: циљеви и приоритети" говори о предусловима демократског понашања и истиче да су основни циљеви васпитања за демократију развијање одређених личних особина и вредности, развијање способности и вештина потребних за демократско функционисање, стицање знања о демократији, као и стицање непосредног искуства, кроз практиковање демократије. У чланку су анализирани особине личности и вредности које представљају основу демократског понашања, као што су: аутономија, толеранција различитости, кооперативност, отвореност духа, одговорност, праведност, самопоштовање и уважавање других, емпатичност, осећање сопствене компетентности и политичке ефикасности. Комуникацијске вештине и способности које омогућују демократске односе и понашање су: способност преговарања и договарања, способност стављања на место другог и доживљавање емоционалног стања другог, спремност на вођење дијалога, ненасилно разрешавање конфликта, коришћење и прихватање аргумената. Сазнајемо која су то знања потребна за активно учешће у друштвеном животу заједнице: сазнања о уређењу и функционисању демократског друштва, упознавање са правима и обавезама појединаца и група и начинима остваривања права, разумевање основних појмова који одређују демократију. Пажња у раду је усредсређена на улогу и допринос породице и школе васпитању за

демократију. Аутор говори о породичној клими која доприноси развоју оних личних карактеристика које су битан предуслов успостављања демократских односа и упознаје нас са више начина и средстава посредством којих школа може да утиче на развој демократских вредности и демократско понашање младих.

“Извори недемократске васпитне и образовне оријентације” је чланак Зорана Аврамовића који разматра пет фактора који подстичу недемократско понашање и мишљење: политички систем, културно-историјска традиција, структура личности, вишезначност појма “демократија”, однос демократских вредности и процедуре. Аутор нас упознаје са карактеристикама недемократских политичких система и истиче разлику између фашизма, националсоцијализма, личних диктатура и комунизма. Као примарне васпитне вредности ових система издваја покорност држави, народном јединству, вођи. Говори и о постојању недемократске васпитне стратегије у демократском друштву, са том разликом што такве стратегије недемократске државе институционализују, а у демократским државама се оне претежно појављују у неинституционалним облицима. Културно-историјско наслеђе може више или мање да допринесе обликовању недемократске васпитне оријентације. На пример, некритичка оданост нацији може бити препрека демократском формализму. Недемократска оријентација може да има свој извор и у структури ауторитарне личности, тј. личности која заступа искључиве ставове, некритичко мишљење, са социјалним карактеристикама као што су одсуство сарадње са другима, и са израженим моралним особинама као што су себичност, релативизација истине и лажи. У раду се упознајемо са проблемом демократског идентитета као једним од најзагонетнијих питања на које покушавају да одговоре истраживачи демократије. Говори се и о разликама између политичког самоименовања у демократском поретку и практичног делања водећих странацких личности. Истиче се и да свако време има своје значење демократије. Аутор говори и о демократским вредностима и процедурама и истиче да су оне ствар посебног колективног избора, те нас упознаје са проблематиком операционализације демократских вредности. На крају рада се закључује да је неопходан критички однос према демократском говору и деловању. Критеријуме треба тражити у вредностима слободе човека, правде, добра, истине и у средствима којима се ове вредности остварују.

Мирјана Васовић у раду *“Васпитање за демократију: демократија и проишле пореци”* говори о демократским превратима који су се одиграли током последње деценије двадесетог века и износи оцену да је ту деценију обележио тријумф демократије над аутократским режимима. Међутим, аутор истиче да се већина земаља нових “формалних демократија”, међу којима и наша земља, и даље суочава са проблемом стабилизације демократског поретка. Долази до постепене деволуције демократске свести у друштвима која су недавно рашчистила са својим ауторитарним наслеђем. Аутор се осврће на стратегије политичке социјализације које су делотворно деловале у оспоравању недемократских система и пита се да ли су, и у којој мери, оне примерене не само рушењу ауторитарних режима, већ и стабилизацији и

консолидацији демократског поретка? Углавном се међу припадницима цивилног друштва задржала једна особена концепција демократске партиципације (сваки политички поредак је опасност за демократију) као још једно “негативно наслеђе” претходног периода борбе против ауторитарних режима. Замисао васпитања младих за демократију овде подразумева развој антисистемских/антирежимских сентимената. Демократска политичка партиципација види се као културно-символички и експресиван чин, а консолидација демократског система заснива се на грађанству које тек инвестирањем у лични психосоцијални развој даје допринос општем добру. Аутор примећује да овако замишљено грађанско васпитање може да допринесе личном самоосвешћењу младих, али не и повећању њихове политичке мотивације и компетентности за учествовање у демократским процесима.

Текст Миросаве Ђуришић-Бојановић *“Зашто плурализам у образовању”* образлаже идеју грађанског демократског друштва које треба да се заснива на идеји плурализма. Идеја плурализма, пренета у друштвени контекст, носи одређене друштвене и политичке консеквенце; с једне стране, то значи уважавање постојања различитих друштвених група, политичких опција и интереса, а с друге, садржи захтев за њиховим равноправним третирањем и обезбеђивањем једнаких услова за мањинске, маргиналне групе и сл. Аутор истиче да ауторитарна друштва негирају плурализам у било ком виду, те да је хијерархијска организација образовног система са централно прописаним курикулумом логичан исход таквих друштава. У раду се преиспитују основни проблеми образовања за демократију на нивоу филозофско-теоријске концептуализације и планирања општих циљева курикулума, као и њихове педагошке и психолошке консеквенце у образовању. Аутор разматра онтолошке и гносеолошке претпоставке плуралистичког приступа образовању, као и теоријско-програмске основе таквог образовања. Такође, аутор износи аргументе у прилог плуралистичком контексту образовања и васпитања за демократију. Зашто плурализам у образовању? Зато што поседује капацитет за интелектуалну, социјалну и етичку припрему младих за живот у друштву бројних контроверзи и промена. То је контекст који без пресије на лични интегритет ученика отвара простор за самосвојност и развој индивидуалности.

Рад Владимира Џиновића *“Школа као плуралистичка заједница научних и васпитних дискурса”* бави се демократизацијом школе, под чиме се подразумева одустајање од ауторитета једне васпитно-образовне концепције и уважавање плурализма епистемолошких гледишта и интереса. Савремени аутори виде просветитељско ширење истине о свету као наметање одређене слике која подржава интересе владајућег слоја, а наука постаје главно средство спровођења моћи. Аутор говори о критици позитивистичке концепције науке и истиче да та критика имплицира неопходност промене модела васпитања и образовања у правцу релативизма, релационизма и партиципативизма. Да би школа била демократска, она мора бити спремна на процес праведније расподеле моћи, што значи дијалог различитих и равноправних становишта

и интереса. Један истински демократски курикулум требало би да се заснива на пракси комуникације чији учесници настоје да се међусобно разумеју, како би очували интерсубјективност друштвене стварности. Аутор закључује да опстанак школе, али и осталих друштвених установа зависи од њене спремности да постане плуралистичка заједница интереса и могућ је једино кроз праксу афирмисања свих перспектива и њиховог споразумевања у циљу одржања заједнице интереса, где заједништво није засновано на униформности, већ на дивергенцији.

У чланку *“Васпитно-образовни циљеви и аутономија личности”* Снежана Стојиљковић говори о значају оног што деца треба да уче и сматра да би одређивање циљева школовања требало да буде у функцији развоја и демократизације друштва. Значајно је како су формулисани циљеви школовања, које васпитне циљеве теже да остваре родитељи и да ли се они поклапају са циљевима наставника. Аутор коментарише резултате новијих истраживања који су углавном добијени на нашим просторима, али је детаљније изложено истраживање реализовано у Нишу. Коришћен је упитник са листом од 15 образовних циљева, где су наставници као најважније проценили циљеве: развити способности за учење и интелектуалну радозналост, постати одговоран човек, стећи потребна знања, развити способност сналажења у различитим околностима. Наставници високо вреднују развој особина и понашања карактеристичних за аутономију личности и због тога настоје да их код ученика подстакну. И породица високо вреднује аутономну оријентацију личности, што значи да и школа и породица препознају чему ваља тежити у образовању. Међутим, аутор указује на тешкоће у достизању овако пројектованих васпитно-образовних циљева и пита се како, с обзиром на овакве резултате истраживања, нема више аутономних и зрелих личности у нашој средини. Ауторитаран наставник, али и сам школски систем заснован на унапред дефинисаним улогама, намеће извесна ограничења у реализацији поменутих циљева. Истиче се да је само демократски тип наставника прави ослонац развоја аутономне позиције ученика у школи, јер истовремено подучава и на примерен начин подстиче слободу ученика и тако гради свој ауторитет на људским и стручним квалитетима.

Бранка Павловић објашњава значај и смисао образовања за грађанску партиципацију у раду *“Значај образовања за грађанску партиципацију на основношколском узрасљу”*. Аутор поставља питања: какав је значај образовања за грађанску партиципацију и какав допринос школа даје формирању активног грађанина који партиципира у друштвеном животу свог окружења, нарочито своје локалне заједнице? Смисао и значај таквог образовања она образлаже позитивним искуствима из примене “Пројекта Грађанин” и одговоре на постављена питања анализира кроз поменути програм који се у Србији реализује од 2002. године у 122 основне школе. Програм има за циљ да кроз идентификовање проблема у локалној заједници и предлагање мера за њихово решавање код ученика подстакне развој спремности за активно учествовање у друштвеном животу. Тако се код ученика изграђује свест о припадности и одговорности грађана за живот

заједнице чији су чланови. Аутор нас упознаје са позитивним импликацијама програма на нашу школску праксу и истиче да квалитет учења ученика, тимски рад као доминантни метод учења, однос и комуникација ученик-наставник и развијање разредног пројекта кроз непосредну комуникацију са окружењем, представљају моделе које би било пожељно примењивати у школској пракси. Показало се да су ученици старијих разреда основне школе способни да препознају проблеме у окружењу и да се активно укључе у њихово решавање.

Прилог Славице Максић и Vere Спасеновић *“Учешће младих у решавању проблема заједнице”* такође се ослања на резултате “Пројекта Грађанин”. Предмет интересовања у раду јесу проблеми у заједници за чије су решавање ученици заинтересовани. Анализирају се и планови акција ученика за решавање проблема. Групе проблема које су се могле јасно разликовати односе се на чување, уређење и набавку; друга група се односи на изградњу нових објеката, реновирање и инвестиционо одржавање; затим следи ризик од болести зависности; ту су и проблеми насиља и безбедности и проблеми загађења и очувања животне средине. Подаци су показали да је за ученике најважније уређење и опремање њихове школе. Аутори указују на значај израде плана деловања и извођење планираних акција од стране ученика. Упознају нас и са предлозима ученика који се односе на решавање проблема заједнице и то илуструју са неколико конкретних примера ученичких акција које су реализоване у неким школама у Србији. Анализирани подаци показују да учешће ученика у “Пројекту Грађанин” доприноси проширивању њихових знања о проблемима заједнице, бољем разумевању функционисања власти, као и упознавању са процедурама којима се регулише живот у заједници.

Наредна тема посвећена је значају ученичке партиције у процесу васпитања и образовања. У раду Иване Ђерић *“Партиципација ученика у школском животу”* анализирају се подаци истраживања чији је основни циљ био да се утврди мишљење ученика и наставника о ученичкој партиципацији у неким аспектима школског живота. Подаци показују да велики број ученика није довољно информисан о властитим правима. У целини гледано, испитивани ученици нису задовољни својим учешћем у животу и раду школе и показују неповерење према идеји о ученичкој партиципацији. Када су у питању ситуације које излазе ван оквира редовне наставе и које се темеље на слободном избору ученика, ученици су донекле задовољни својим утицајем на њих. Наставници сматрају да ученици треба да учествују у одлучивању о ваннаставним активностима, међутим, мање су спремни да прихвате иницијативу ученика у другим областима школског живота. Аутор наглашава да ученичка партиципација треба да прожима све аспекте школског живота и да се не може спроводити само у неким аспектима рада. Упознајемо се са низом предлога који би помогли школи да код деце развија одговорност за сопствени развој и да им пружи могућност да одлучују о својим активностима. Сазнајемо и какво је стање у нашој школи, када је реч о ученичкој партиципацији, те да је ученичка аутономија битно ограничена, јер деца немају могућности да одлучују о разним аспектима своје активности.

У раду *"Наставник као креатор климе у одељењу"* Наташа Лалић разматра, с једне стране, значај социоемоционалне климе за академско постигнуће и социјално понашање ученика и с друге стране, стил понашања наставника, индивидуална својства ученика и начине подстицања позитивне климе у разреду. Квалитетна комуникација између ученика и наставника, сарадња међу ученицима, уважавање различитости мишљења и потреба ученика, као и начин подстицања ученика похвалама и наградама чине повољну социоемоционалну климу, што омогућава развој вештина и способности потребних за демократско понашање и демократске односе. На развој демократске оријентације и побољшање социјалних односа међу ученицима повољно утиче недирективан стил понашања наставника. Подстицање сарадње и вршњачког подучавања представљају за наставнике важну стратегију у раду са различитим групама ученика, као што су повучени ученици, ученици са емоционалним проблемима и проблемима у понашању, социјално изоловани ученици. И ова стратегија може омогућити бољу комуникацију тих ученика са наставницима и вршњацима. На крају рада аутор нас упознаје са поступцима који доприносе креирању подстицајне социоемоционалне климе у разреду и са одређеним поступцима у понашању наставника који подстичу самосталност. Важно је да наставник прихвата ученикову перспективу, да охрабрује учеников избор и самоиницијативу, да објашњава правила и ограничења понашања, да прихвата емоције ученика, да се ослања на позитивни фидбек. Да би се остварили претходно наведени ефекти, аутор истиче да је важно да наставник буде свестан значаја стварања повољне социоемоционалне климе и да оваква знања и компетенције постану саставни део припремања наставника за њихов позив.

Др Ксенија Копчаревић
Православни богословски факултет
Београд

Приказ дела
Примљено 20. VI 2005.

КОРАК КА ФОРМИРАЊУ АУТЕНТИЧНЕ ДУХОВНОСТИ

Др Зорица Кубурић, Снежана Дачић, Методика верске наставе. Нови Сад:
Центар за емпиријска истраживања религије - Београд: Чигоја штампа,
2004, 179 стр.

Савремени човек је, како је одавно констатовано и у философској, и у социолошкој, и у теолошкој литератури, човек једне димензије: његова настојања окренута су пре свега ка акумулирању позитивних знања, ка овладавању чињеницама и генерализацијама које претендују на апсолутну сигурност и потврђеност и ка њиховој непосредној примени. Тиме он, у грозници своје професионалне или политичке ангажованости, у луштурској самодовољности, не само што гуши, затупљује, паралише у себи својствено му осећање бесмртности, своје сећање на будућност (есхатон), на заједницу са Богом, него и губи способност да осећањем и мишљу досегне до другог људског бића, најзад, да оствари контакт са самим собом. Испарцелисаност и фрагментарност слике света и представе о себи човека данашњице неминовно налази свој израз и одраз и у креирању васпитно-образовног процеса, чије се поимање још увек претежно сужава на његову материјалну раван (стицање знања у што већем екстензитету). Увођење верске наставе у институционално образовање у низу земаља, међу којима се од 2001. нашла и Република Србија, свакако представља изазов доминацији дидактичког материјализма и прагматизма и отварање ка једној другачијој визији школе, у којој ће се личност васпитавати и образовати у атмосфери љубави, уважавања и поверења, то је уједно битан корак ка новом и другачијем концепту педагогије, који би се најсажетије могао представити као концепт узрастања, концепт непрестаног усавршавања васпитаника, али и васпитача. Како истиче савремени амерички православни педагог Софија Колумзин, свеколика вештина васпитања може се дефинисати као подстицање узрастања. Наравно, један овако сложени и деликатни задатак поставља високе захтеве пред наставнике свих предмета, а посебно наставнике верске наставе, чији је основни задатак да омогуће ученицима да узрастају у личности отворене према Богу и према другоме човеку као икони Божијој, личности способне да дубље разумеју цивилизацију и културу у којој живе, успоне и падове у историји човечанства, достигнућа у разним областима стваралаштва, личности кадре да изналазе равнотежу између себе и заједнице, да разумевају, преиспитују и вреднују властити однос према сваком другом човеку као непоновљивом бићу (ово значи и личности